

Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (αριστερά) και η Χρύσω Κολά.

Μια προσωπική ξενάγηση κεντητριών, στα λευκαρίτικα κεντήματα

Βελονιά τη βελονιά, για το τέλειο...

Η αποξένωση της νέας γενιάς από την τέχνη του λευκαρίτικου και οι προσπάθειες της μη κυβερνητικής οργάνωσης Future Worlds Center να διαδώσει και να προβάλλει την παραδοσιακή κυπριακή χειροτεχνία

Οι δύο αδελφές Μαργαρίτα και Χρύσω Κολά, από τις πιο επιδέξιες και παλιές κεντήτριες των Λευκάρων, μας υποδέχτηκαν χαμογελαστές αυτό το ηλιόλουστο πρωινό στην όμορφη και... καμαρωτή ξώπορτά τους, στην είσοδο του Δήμου Πάνω Λευκάρων, πλαισιωμένες από ανθισμένα κλαδιά βουκεμβίλια,ς που αναρριχώνται στον πετρόκτιστο τοίχο του σπιτιού τους. Προφανώς

εξοικειωμένες, όπως όλοι οι συγχωριανοί τους, με τις επισκέψεις ξένων -Κυπρίων και αλλοδαπών, ιδιαίτερα Ευρωπαίων- μας περίμεναν με φιλόξενη διάθεση, για να μας ξεναγήσουν στον μοναδικό κόσμο του λευκαρίτικου κεντήματος, που γι' αυτές δεν είναι απλώς ένας πόρος

ζωής, αλλά είναι ένας τρόπος ζωής.

Στην επίσκεψή μας αυτή συνοδεύσαμε τη λειτουργό της μη κυβερνητικής οργάνωσης Future Worlds Center, Άννα Μαρία Δρουσιώτου και την εκπαιδευόμενη Δάφνη Δημητρίου, σε μια δράση η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος «Ο κόσμος στο κατώφλι μας», για προβολή της παραδοσιακής κυπριακής χειροτεχνίας. Στο πλαίσιο αυτό, η οργάνωση ετοιμάζει σχετικό οπτικοακουστικό υλικό για εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, περίπου 20 δημοτικών σχολείων, με τη συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας. Η εκπαίδευση θα γίνει σε δύο φάσεις, στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στη Λευκωσία το Σαββατοκύριακο 11 και 12 Οκτωβρίου 2014 και στη Λεμεσό το επόμενο Σαββατοκύριακο, 18 και 19 Οκτωβρίου 2014, από τα στελέχη της Future Worlds Center, Άννα Μαρία Δρουσιώτου, Kerstin Wittig-Fergeson και Annapragce Messa. Το πρόγραμμα αποτελεί μέρος ευρύτερων δράσεων, με προφανή στόχο να γνωρίσουν τα παιδιά του τόπου την ιστορία και την τέχνη του λευκαρίτικου κεντήματος και να έρθουν γενικότερα σε επαφή με τοπικά προϊόντα ή επαγγέλματα και χειροτεχνίες που, δυστυχώς, εκλείπουν σιγά-σιγά

ΤΟΥ ΜΑΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
demetrioum
@simerini.com

ΟΙ ΑΔΕΛΦΕΣ Χρύσω και Μαργαρίτα, στο κατώφλι του σπιτιού τους. Η Μαργαρίτα είναι αντιπρόεδρος του Συνδέσμου Κεντητριών, που δημιούργησαν πρόσφατα στα Λεύκαρα.

από τη σημερινή Κύπρο.

Ο ανταγωνισμός και η προίκα

Με ένα σχόλιο που αφορά ακριβώς την αποξένωση της νέας γενιάς από την τέχνη του λευκαρίτικου, μας υποδέχτηκαν οι δύο αδελφές στο ευρύχωρο καθιστικό τους.

Μαργαρίτα: «Το κέντημα στοιχίζει, είναι και ήταν πάντα είδος πολυτελείας και οι κοπέλες δεν ασχολούνται πλέον με αυτό, γιατί δεν βγάζουν μεροκάματο. Παρόλο που πολλοί αγαπούν το χειροποίητο και το θέλουν, ιδιαίτερα οι ξένοι, λίγοι αγοράζουν, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Το κέντημα είναι, θα έλεγα, κάτι αριστοκρατικό. Κάθεσαι χωρίς να λερωθείς και κεντάς και βγάζεις ένα εισόδημα. Είναι μια ιδιαίτερη εργασία, καθαρή, αλλά κουραστική, που απαιτεί πολλή συγκέντρωση για να μην κάνεις λάθος».

Χρύσω: «Πόσες ώρες να κάθεσαι να χω-

ρίζεις κλωστές που λέει κι ο λόγος - πόσες κλωστές να κόψεις και πόσες ν' αφήσεις;».

Μαργαρίτα: «Τα παλιά χρόνια, που η προίκα έπρεπε να παρουσιαστεί τη μέρα του γάμου, υπήρχε ανταγωνισμός μεταξύ των κεντητριών, ποια θα έκανε το καλύτερο κέντημα. Στην προίκα περιλαμβανόταν ολοκέντητο σκέπασμα για το κρεβάτι, τραπεζομάνηλα, κουρτίνες, ανάλογα με την εποχή που γινόταν ο γάμος. Τέτοια σκεπάσματα κρεβατιού, τώρα τα έχουν φυλαγμένα. Είναι ανεκτίμητα αυτήν τη στιγμή... δεν έχουν τιμή. Για παράδειγμα, για ένα μικρό καθράκι, μια κεντήτρια μπορεί να θέλει 500 ευρώ... Τα παλιά χρόνια, που υπήρχαν τα μεγάλα κρεβάτια με τους στύλους, οι κεντήτριες ασχολούνταν περισσότερο στον γύρο, στο τερναρέττο, που κάλυπτε τα πόδια του κρεβατιού και πάνω ψηλά. Και πάνω έβαζαν το σκλουβέρι, για προφύλαξη από τα κουνούπια. Μετά,

όταν άλλαξε ο τύπος των κρεβατιών, άλλαξαν και τα δεδομένα. Έκαναν μόνο το σκέπασμα κεντητό. Τώρα άρχισαν να καταργούνται ακόμα και τα τραπεζομάνηλα. Μέσα στα καινούργια σπίτια, δεν βάζουν τέτοια πράγματα. Μπορεί να βάλουν μόνο ένα καθράκι ή ένα μικρό κέντημα για ένα τραπεζάκι...».

Χρύσω: «Τώρα κάνουμε αρκετά κάδρα, που θα τα χαρίσουμε στα αδελφοτέχνια μας. Λευκαρίτικο είναι και το μαξιλαράκι για τον γάμο, που παίρνουν στην εκκλησία, όπου βάζει ο παπάς το Ευαγγέλιο. Εγώ τώρα κεντώ ένα μικρό τραπεζομάνηλο. Επειδή έχω προβλήματα υγείας, δεν κεντώ συνέχεια. Κάνω ένα κομμάτι κάθε μέρα. Μου πήρε περισσότερους από έξι μήνες να το κάνω».

Ο γραφικός χαρακτήρας και η φύση

Μαργαρίτα: «Το λευκαρίτικο έχει αυτήν την ιδιαιτερότητα, ότι δεν βλέπεις σχέδιο. Ξεκινάς να κάνεις ένα κέντημα, το κάνεις με τη φαντασία σου. Δες π.χ. ότι θα κάνεις έναν ποταμό... θα ξεφτίσεις τον ποταμό σου, δεν γίνεται να μην τον ξεφτίσεις... σε όλα τα σχέδια, γίνεται το γαζί στην άκρια... το γαζί οριοθετεί το κάθε σχέδιο. Και αποφασίζει η κεντήτρια να κάνει ποταμό...».

Χρύσω: «Αυτά είναι μήλα κλειδωτά, με τον ποταμό τον αρβαλωτό... (το αρβάλι ήταν ένα εργαλείο που κοσκίνιζαν οι γεωργοί το κριθάρι και άλλα προϊόντα. Το κόσκινο είχε πιο μικρή τρύπα και το αρβάλι πιο μεγάλη τρύπα). Αυτός είναι ο αραχνωτός - όπως την αράχνη... όλες οι ονομασίες είναι παρμένες από το φυσικό περιβάλλον... όπως π.χ. αθάσια, πεταλλίνα...».

Μαργαρίτα: «Υπάρχει το προσωπικό στυλ της κάθε κεντήτριας. Το κέντημα είναι σαν τον γραφικό χαρακτήρα. Εγώ επειδή εργαζόμουν για χρόνια στην Υπηρεσία Χειροτεχνίας, με το να δω το κέντημα, ξέρω ποια το έκανε... όπως βλέπεις τα γράμματα του άλλου και τον αναγνωρίζεις... έχει μια ιδιαιτερότητα το κάθε κέντημα... άλλο πιο αραιό, άλλο πιο πυκνό...».

Χρύσω: «Το λευκαρίτικο δεν είναι σαν άλλα κεντήματα που έχουν κόμπους στην ανάποδη πλευρά. Στο λευκαρίτικο δεν υπάρχουν κόμπους. Είναι το ίδιο και η καλή και η ανάποδη πλευρά».

Η ΑΝΔΡΙΑΝΗ Γεωργίου, 83 χρονών, μας είπε ότι κεντά από μικρούλα 8 χρονών. «Σταμάτησα, μετά που έκανα εγχείρηση τα μάτια μου, πριν από 5-6 χρόνια», πρόσθεσε, δείχνοντάς μας μερικά από τα κεντήματά της. «Αυτά είναι από τα χέρια μου», μας είπε με περηφάνια.

Η ΕΛΛΗ Μηνά, 60 χρονών, κεντά επίσης από 8 χρονών. Εδώ, στο κατάστημά της στα Πάνω Λεύκα, μας είπε με αγανάκτηση ότι «κάποιοι εκμεταλλεύονται το όνομα των Λευκάρων και παίρνουν τους τουρίστες σε συγκεκριμένους τόπους και παίρνουν προμήθειες τα γραφεία... αλλά εμείς που πουλούμε και καλά και φτηνά, δεν δουλεύουμε...».

ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ
στοιχίζει, είναι και ήταν πάντα είδος πολυτελείας και οι κοπέλες δεν ασχολούνταν πλέον με αυτό, γιατί δεν βγάζουν μεροκάματο...

Από μικρές, στο σπίτι τους

Οι δύο αδελφές, που είναι ανύπαντρες και δεν έχουν παιδιά, κεντούν από μικρές στο σπίτι τους - εδώ όπου γεννήθηκαν και μεγάλωσαν οι ίδιες, εδώ όπου έζησαν οι γονείς, οι γιαγιάδες και οι παππούδες τους και φτιάχνουν κεντήματα κατά παραγγελία, ή τα πουλούν σε καταστήματα της κοινότητας. «Υπάρχουν στα καταστήματα, έτοιμα προς πώληση, αλλά αν θέλεις κέντημα με συγκεκριμένο σχέδιο, το παραγγέλνεις», μας είπαν. Η Μαργαρίτα μάς πληροφόρησε ότι εργάστηκε για 35 χρόνια, μέχρι τη συνταξιοδότησή της, ως υπεύθυνη στο εργαστήριο της κεντητικής, στην κρατική Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας στη Λευκωσία, που έχει στόχο την αναβίωση της παραδοσιακής λαϊκής κυπριακής τέχνης και την ανάπτυξή της σε σύγχρονη χειροτεχνία. Στο εργαστήριο κεντητικής κατασκευάζονται όλα τα πρότυπα δείγματα, όπου βασίζεται η παραγωγή κεντημάτων και εδώ ξεχωρίζουν τα «λευκαρίτικα», με την ποικιλία των μοτίβων και σχεδίων τους.

Κάθε πέτρα και μια ιστορία...

Ζητήσαμε από τις δύο οικοδέσποινες να μας πουν τη δική τους ιστορία, ως κεντήτριες, αλλά και ως αδελφές.

Χρύσω: «Αυτό είναι το σπίτι μας, όπου γεννήθηκε το 1894 ο πατέρας της μητέρας μας, όπου έζησε η γιαγιά, η μητέρα μας κι εμείς. Μένουμε πάντα στα Λεύκα και ποτέ δεν θέλαμε να ζήσουμε αλλού. Επι-

σκεφθήκαμε συχνά τους τρεις αδελφούς μας που εγκαταστάθηκαν στην Αμερική και στην Αγγλία, αλλά πάντα... είμαστε εδώ. Το χωριό μας είναι κτισμένο όπως "πάει" το βουνό, σε διάφορα επίπεδα και συχνά τα σπίτια είναι ενωμένα το ένα με το άλλο και βέβαια όλα είναι κτισμένα με την τοπική πέτρα. Κάθε πέτρα, είναι και μια ιστορία στα Λεύκα... Εμείς που είμαστε από τα Λεύκα... άμα περπατήσουμε στα δρομάκια του χωριού, παλαβώνουμε από την ομορφιά της πέτρας, του τοίχου, της φύσης γύρω μας... κι αυτό δεν το λέω επειδή είμαι Λευκαρίτισσα...».

Μαργαρίτα: «Πιο παλιά, έξω από κάθε σπίτι καθόταν μια ομάδα γυναικών και κεντούσαν... από μικρές βλέπαμε τη γιαγιά και τη μάμα μας να κεντούν».

Χρύσω: «Όσο βλέπεις τις μεγαλύτερες αδελφές να κεντούν, ζηλεύεις...».

Μαργαρίτα: «Θυμάμαι όταν ήμουν μικρή, η γιαγιά μας έκανε το τέλειωμα κι εμείς τρέχαμε και πιάναμε το μαζιλάρι της, να δοκιμάσουμε να συνεχίσουμε το κέντημα και μας έκανε παρατήρηση, ότι δεν της το κάναμε καλό».

Χρύσω: «Άμα μας έμπαινε το βελόνι, μας έλεγε "σιωπή, μην πείτε τίποτε, ακόμα δεν εμάθετε να κεντάτε, γι' αυτό τρυπήσατε το χέρι σας"».

Μαργαρίτα: «Με αυτό τον τρόπο μαθαίνεις. Όταν βλέπεις όλους γύρω σου να κεντούν, χωρίς να το θέλεις, θα μάθεις».

Χρύσω: «Βλέπετε, στα δάκτυλα βάζουμε δακτυλήθρα για τα σκληρά μέρη, για να μην κεντάς το χέρι σου. Επίσης βάζουμε ένα κομμάτι πετσό, για να μην πληγώνεται το χέρι, καθώς τραβάμε την κλωστή. Με αυτό το μυτερό ξυλάκι, το τρυπητήρι, κάνουμε τις τρύπες στο κέντημα. Η γιαγιά μας η Μαργαρίτα, μητέρα της μητέρας μας, είχε ένα σιδερένιο, όπως και ένα κοκαλένιο, φτιαγμένο από το πόδι του αρνιού. Και η άλλη γιαγιά μας, η Χρυσή, επίσης ασχολείτο συστηματικά με το κέντημα, αφού αυτό ήταν το επάγγελμά τους.

ΕΝΑ μοντέρνο, ξύλινο τρυπητήρι, μαζί με σιδερένιο και κοκαλένιο, φτιαγμένο από πόδι αρνιού, που ανήκαν στη γιαγιά των δύο κεντητριών!

Όλες οι γειτόνισσες, νυχτέρι με τη λάμπα

ΣΥΜΦΩΝΑ με την περιγραφή των δύο γυναικών, οι συγχωριανές τους της προηγούμενης γενιάς, «το πρωί πήγαιναν και βοηθούσαν τους άντρες τους στα χωράφια, κυρίως στη μεταφορά των ελιών και των χαρουπιών και στη συνέχεια έκαναν τις δουλειές τους στο σπίτι, μαγείρευαν και έπλεναν, ετοιμάζαν τα παιδιά για ύπνο

το βράδυ και τη νύχτα κάθονταν να "ξεκουραστούν με το πλουμί", δηλαδή στο κέντημα! (Οι άντρες, τότε, ασχολούνταν με το εμπόριο των κεντημάτων, αφού πήγαιναν στο εξωτερικό, για να τα πουλήσουν, αρχικά, στις αρχές του 20ού αιώνα, στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και στη Σμύρνη, όπου υπήρχαν συμπαγείς

και ευημερούντες ελληνικοί πληθυσμοί και στη συνέχεια στην Ευρώπη και σε άλλες περιοχές του κόσμου, μέχρι και την Αυστραλία).

Μαργαρίτα: «Η πιο πολλή δουλειά έβγαίνε τις νύχτες του χειμώνα... έκαναν όλες οι γειτόνισσες νυχτέρι. Μετά τις δουλειές του σπιτιού, μαζεύονταν σε ένα σπίτι (όχι το ίδιο κάθε φορά, εναλλάσσονταν) και κεντούσαν μέχρι και τα μεσάνυχτα, ανάλογα με την περίπτωση... βλέπετε, τότε δεν υπήρχε τηλεόραση, ούτε κομπιούτερ, ούτε ραδιόφωνο... και μάλιστα, παλιά που δεν υπήρχε ηλεκτρικό ρεύμα, άναβαν τη

λάμπα με το πετρέλαιο. Με μια λάμπα, μπορεί να δούλευαν δέκα γυναίκες. Και για να μην έχουν σκιά από το φως της λάμπας, έπαιρναν το κοφίνι των σταφυλιών και το έβαζαν ανάποδα και τοποθετούσαν πάνω στο κοφίνι, τη λάμπα... κάθονταν όλες σε χαμηλές καρεκλίτσες για να έχουν τα πόδια λίγο πιο ψηλά, ώστε να τις βοηθά η κίνηση, για να μη σκύβουν πολύ και να μην κουράζονται εύκολα. Ήταν όλα με μέτρο και μελετημένα. Αντί για μουσική, τραγουδούσαν οι ίδιες. Βέβαια εμείς δεν τα ζήσαμε αυτά, αφού το ηλεκτρικό ρεύμα ήρθε στα Λεύκα από το 1935».